

КОНКУРЕНТНА ТЕХНОЛОГІЧНА ПЕРЕВАГА ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

МІЛЬКО Інна Валентинівна - здобувач Національного технічного університету
України «Київський політехнічний інститут»

УДК 658 (045)

В статті досліджені конкурентні технологічні переваги, як елемент системи конкурентних відносин. А саме: виділена сутність поняття «технології»; определена і теоретично обґрунтована зв'язь і вплив технологій на конкурентоспособність всіх видів діяльності, в умовах ринкової економіки; виділена сутність і особливості формування і забезпечення конкурентних технологічних переваг. Сформульовані положення створюють перспективи для подальшого дослідження технологічної конкурентоспособності кластерів в Україні.

Ключові слова: кластер, технологія, конкуренція, конкурентна технологічна перевага, переваги на макрорівні, переваги на мезорівні, переваги на мікрорівні.

Постанова проблеми та її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями

Останнє десятиріччя конкурентна боротьба здобувала все більш явні характеристики у глобальних світових та локальних господарських економічних системах. При цьому, роль конкуренції не можна переоцінити, оскільки вона є вираженням економічних відносин в умовах ринкового господарства та являє собою певну форму розвитку продуктивних факторів, форму розвитку факторів виробництва, або економічних ресурсів суспільства. Конкурентні відносини складаються між всіма суб'єктами ринкової економіки, між агента-

ми попиту та пропозиції, між споживачами й виробниками благ. Ці відносини пронизують головні сфери економічного життя та виконують роль «сполучної тканини», завдяки наявності якої ринкова економіка функціонує, як складна і багатоланкова система.

При цьому важливим елементом системи конкурентних відносин є технології, використання яких є фундаментальним фактором або найважливішою детермінантою зростання у світовому, локальному або індивідуальному масштабі. Що, відповідно, обумовлює виділення категорії «технологічних конкурентних переваг». У таких умовах, закономірно, стає потреба у дослідженні сутності та особливостей формування такої категорії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У визначеному теоретичному напрямку існує достатня кількість наукових праць вітчизняних та іноземних вчених-економістів.

У цій площині можна виділити наукові положення Д.М. Паламарчука та Л.О. Петкова у дослідженні «Стан та тенденції інноваційного розвитку України», де виділена ключова роль технологічних переваг при визначенні перспектив розвитку країни та її загальної конкурентоздатності [7]. Авторами зазначено, що у сучасній економіці різні рівні розвитку технології обумовлюють поглиблення різниці у розвитку між

розвиненими країнами та країнами, що розвиваються.

Викликають інтерес наукові публікації:

- В. Корсина «Комерціалізація інтелектуальної власності: нові можливості». Де технологічні переваги виділяються як важлива складова конкурентоздатності фірми [5]. Крім того, автором акцентується увага на категорії технологічної конкуренції та характеристиці значення «унікальна технологічна перевага»;

- Л.І. Піддубної, «Технологічна конкурентоспроможність у зовнішньоекономічній діяльності підприємства» [8]. Де констатується, що однією з головних особливостей міжнародної конкуренції є активне використання технологічних досягнень, у формуванні порівняльних переваг. Також, автором наведено ґрунтовний аналіз теоретичних засад щодо поняття конкуренції, її походження та зв'язку з категорією «технологія».

Проте, незважаючи на широке коло публікацій, більшість з них характеризуються фрагментністю та незначною увагою сутності та особливостей формування технологічних переваг. Що, з нашої точки зору, пов'язане, у т.ч. з відсутністю єдиного загальноприйнятого підходу до розуміння поняття «технології».

Постанова мети та завдань дослідження

Виходячи з наведених положень, метою статті є дослідження конкурентної технологічної переваги, як елемента системи конкурентних відносин. Для чого необхідна реалізація наступних завдань: 1) виділення сутності поняття «технології»; 2) визначення та теоретичне обґрунтування зв'язку та впливу технологій на конкурентоспроможність всіх видів діяльності, в умовах ринкової економіки, 3) виділення сутності та особливостей формування та забезпечення конкурентних технологічних переваг.

Виклад основного матеріалу

Так, згідно аналізу наукової літератури, можна стверджувати, що поняття «технології» майже сто років вживається разом з терміном «інновація». Та на сьогодні єди-

ного загальноприйнятого визначення цього економічному феномену немає [5; 7-8]. Так, у науковій літературі сутність технології розглядається у наступних площинах:

- комплекс організаційних заходів, операцій, прийомів, спрямованих на виготовлення, обслуговування, ремонт або експлуатацію виробу із номінальною якістю та оптимальними витратами, та обумовлених поточним рівнем розвитку науки, техніки та суспільства у цілому [11];

- матеріалізація нових ідей і знань, відкриттів, винаходів і науково-технічних розробок у процесі виробництва з метою їх подальшої комерційної реалізації для задоволення попиту споживачів на ринку [3];

- форма реалізації певної діяльності, що виражається як формалізований вираз інформаційних та управлінських ідей, ідей конкурентоспроможності, наукових розробок [6, с. 80-109].

Виходячи з вищенаведеного, під даним поняттям будемо розуміти матеріалізацію ідей, знань, відкриттів, винаходів, розробок, що формалізовано виражаються в інформаційній, управлінській, науковій та інших сферах. При цьому, технології це базова категорія – по відношенню до конкурентоспроможності. Вони, багато в чому, залежать від конкурентних можливостей взаємодіючих засобів виробництва, робочої сили та зовнішніх чинників (технологічного процесу у масштабах країни і за кордоном, розвиненості ринку інновацій, розвитку науки) [1, 4, 9].

Відзначаючи об'єктивну природу конкурентних відносин, не можна не наголосити на їхню суб'єктивну сторону. Досліджуючи найважливіші принципи ефективного збільшення багатства і створення основ добробуту людей, органічно містить у собі вивчення індивідуума, що господарює в ринкових умовах. При цьому, людині властива схильність до суперництва у всіх сферах його буття (мова йде про природне самозбереження за допомогою виявлення і реалізації своїх власних потенційних здатностей). Не можна виключати специфічний фактор появи і розвитку конкуренції - внутрішню природу людини, якій властиве вроджене почуття суперництва (яке протя-

гом всього людського життя слугує стимулом розвитку знань, здатностей, прагнення до вдосконалення). Конкуренція містить в собі поняття боротьби — між суб'єктами ринку за більш вигідні і економічно-оптимальні результати виробництва і реалізації товарів; за якість обмінюваних благ і обслуговування споживачів; за суспільне визнання, втілене у цих благах [4].

У науковій літературі зазначається, що технології здатні безпосередньо впливати на носії конкурентних переваг, якими можуть бути різні суб'єкти: види продукції, підприємства або їх групи (що утворюють галузеві або конгломератні об'єднання), окремі країни або їх об'єднання (регіональні, політичні, етнокультурні), що сильно різняться [3; 7-8].

Але конкуренція товарів, на ринку, а отже, і їх технологічні конкурентні переваги (або технологічна конкуренція), є зовсім іншими, у порівнянні з їх змістом, для фірм, компаній, галузевих комплексів, окремих країн [1]. Це зумовлене тим, що конкурентноспроможність являє собою складну багаторівневу категорію, де кожний рівень є невід'ємною складовою для інших. Так, виділяють її макро-, мезо-, мікро- та індивідуальний рівень. У зв'язку з тим, що конкурентна технологічна перевага, є елементом системи конкурентних відносин (що визначає можливість економічного суб'єкту випередити конкурентів і досягти конкурентоспроможності за допомогою досягнень техніки і технологій), вона не може досліджуватися відокремлено, без вивчення макро-, мезо-, мікро- та індивідуального рівнів.

Так, переваги на макрорівні є вираженням всієї сукупності економічних можливостей країни щодо випуску та збуту високотехнологічних товарів (послуг). Цій площині властива наступна специфіка: 1) виражається через технологічну конкурентноспроможність національних виробників на світових товарних ринках; 2) координується та регулюється урядами; 3) створюється і підтримується перед конкурентами з інших країн самими фірмами.

Переваги на мезорівні є вираженням здатності в умовах глобальної конкуренції

(на основі ефективного використання наявних традиційних і унікальних ресурсів) стимулювати підвищення продуктивності виробництва, за рахунок технологій та рівня життя місцевого населення і, відповідно, забезпечувати високий конкурентний статус у геоekonomічному просторі у довгостроковій перспективі. Ці переваги залежать від наявності кластера взаємозалежних галузей (або сконцентрованих за географічною ознакою груп взаємозалежних підприємств, спеціалізованих поставальників послуг, а також пов'язаних з їх діяльністю некомерційних організацій і установ, що конкурують, але разом доповнюють один одного).

Переваги на мікро- та індивідуальному рівні визначаються ефективністю виробництва, як основи виживання фірми в конкурентній боротьбі та зростання продуктивності. Такі переваги визначаються: 1) на макрорівні - клієнтським попитом; 2) на індивідуальному рівні - факторами комерційного успіху підприємства на розвинутому конкурентному ринку; рівнем витрат споживача (під час експлуатації товару); відповідністю товару умовам ринку, конкретним вимогам споживачів за технічними, якісними, економічними, естетичними характеристиками; комерційними умовами реалізації товару (ціна, строки поставки, канали збуту, сервіс, реклама).

Слід зазначити, що сутність конкурентних технологічних переваг найбільш повно проявляється у їх функціях, серед яких можна виділити: 1) регулюючу функцію, що полягає у впливі на пропозицію і виробництво благ, з метою встановлення їх оптимального співвідношення між попитом і пропозицією. За допомогою цієї функції формується прогресивна тенденція визначення пропозиції попитом; 2) аллокаційну функцію, що виражається у ефективному розміщенні факторів виробництва (землі, капіталу), у місцях, де їхнє застосування забезпечує найбільшу. Ця функція націлена на раціональне пристосування підприємств до умов внутрішнього і зовнішнього середовища, що дозволяє їм переходити від простого самозбереження до розширення сфер господарської діяль-

ності; 3) інноваційну функцію, що виявляється в різних проявах нововведень, що спираються на досягнення науково-технічного прогресу надають динамізм фактичного розвитку суб'єктам ринкової економіки; 4) розподільчу функцію, що полягає у безпосередньому та опосередкованому впливі на розподіл сумарного обсягу вироблених благ серед споживачів. Ця функція покликана перешкоджати встановленню монополістичного диктату.

Не можна не помітити, що окреслені функції і функції ринку збігаються. Це цілком виправдано, адже конкуренцією виражається сутність ринку і ринкової економіки. Прогресивна дія функцій і успіх у конкурентній боротьбі забезпечуються взаємодією цілої системи факторів. Необхідно не тільки мати технологічну перевагу у факторах виробництва, але й постійно підтримувати і поліпшувати їхній високий стандарт.

Аналіз та характеристика сутності конкурентних технологічних переваг дозволяють виділити їх особливості щодо формування та забезпечення.

Можна стверджувати, що окремим перевагам властива мінливість. Так, жодна країна не може мати технологічні конкурентні переваги за всією номенклатурою товарів і послуг протягом тривалого часу. Необхідна їй розробка, підтримка, збереження, постійне нарощування. Найбільш важливі джерела національної переваги потребують активного вишиковування та використання [9].

В розвинених країнах фірми отримують технологічну конкурентну перевагу за допомогою інноваційної діяльності. При цьому, джерелом інновацій є знання, які отримують компанії в ході своєї діяльності (продукти науково-дослідних та конструкторських робіт втілюються у вигляді інновацій, нововведень, реєструються у вигляді патентів, винаходів і авторських свідоцтв) [12]. Зміна технології може створити нові можливості для розробки товару, нові способи маркетингу, виробництва або доставки і поліпшення сервісу або послуг. Отже, створення технологічних конкурентних переваг нероз-

ривно пов'язане з інноваційною діяльністю.

В умовах глобального конкурентного середовища стає першочерговим завданням посилення захисту технологій, як продукту інтелектуальної власності (природа інтелектуальної праці є такою, що виключно дорогі, інколи довгоочікувані результати можуть бути скопійовані і застосовані конкурентами майже миттєво). При цьому важливим є не стільки сам факт копіювання, скільки його економічні наслідки: виробництво дешевих підробок зменшує попит на оригінальні товари, а їх виробники недоотримують прибуток, на який мають законне право [2]. Таким чином технологічні конкурентні переваги потребують захисту як об'єкт інтелектуальної власності.

У міжнародному аспекті технологічні конкурентні переваги обумовлюють розвиток світової економіки. Це достатньо наочно продемонстроване М. Портером, при описі послідовних стадій економіки, що розвиваються, за різних форм конкуренції та цілей розвитку. Так, автором акцентовано, що розвиток властивий [9]: 1) економікам, що обумовлені факторами виробництва (для даного типу економічної системи конкурентоспроможність забезпечується низькими витратами виробництва, що пов'язане з наявністю та доступністю природних і людських ресурсів); 2) економікам, що обумовлені інвестиціями (для цього типу економіки характерна залежність конкурентоспроможності від технічного рівня виробництва та інвестицій); 3) економікам, що обумовлені інноваціями (у даній економіці змінюються цільові пріоритети – від ресурсних до споживчих, а головним стає створення цінностей для споживача.

При формуванні технологічних конкурентних переваг важливими є локальні науково-технічні кластери - територіальні зони розвитку нових технологій, що формуються на основі наукових парків, інкубаторів малого бізнесу, технополісів і регіональних об'єднань, створених у рамках національних держав. Наявність або виявлення потенційно можливих конкурентноздатних кластерів, на певній території, і ефективно управління ними, у розвинених

країнах світу, являє собою ефективні напрями забезпечення технологічної конкурентоспроможності.

Кластери є імпульсом до розвитку держав з розвинутою економікою та забезпечують мобілізацію нового мережевого ресурсу організації територій, стають базою конкурентоспроможності економіки. Так, детальний аналіз взаємозв'язку кластерів підприємств і конкурентоспроможності регіону або країни реалізував М. Портер, який визначає кластер як групу взаємопов'язаних компаній, які географічно поєднані та споріднені через організації, що діють у певних галузях, та характеризуються спільністю діяльності і внутрішньою взаємодією [9]. Це визначення акцентує увагу на трьох основних властивостях кластерів підприємств: 1) географічна локалізація (масштаби кластера можуть варіюватися територією міста, регіону, країни або низки країн); 2) взаємозв'язок між підприємствами (Портер відмічає, що кластер є особливою формою мережі взаємозв'язаних підприємств,

а глибший розвиток зв'язків свідчить про міру розвитку самого кластера); 3) технологічний взаємозв'язок галузей.

На теперішній час, вченими виділяється 7 основних характеристик кластерів, на комбінації яких базується вибір тієї або іншої конкурентної стратегії розвинутих країн. Вказані типи систематизовані у табл. 1.

Інноваційні і технологічні кластери сприяють появі конкурентних переваг (серед них: збільшені можливості для інновацій; поліпшене формування бізнесу; збільшена продуктивність). У кластері присутні підприємства різних галузей, які технологічно пов'язані між собою. Зазвичай, це виробники з повним циклом виробництва, постачальники спеціалізованих факторів виробництва, компонентів, машин, сервісних послуг, фінансові інститути; виробники супутніх продуктів та ін.

Світовий досвід визначає можливість підвищення конкурентоспроможності територій і виробничих комплексів шляхом

Таблиця 1

Сучасна типологія кластерів*

№ з/п	Тип	Характеристика типу
1	географічна	побудова просторових кластерів економічної активності від суто місцевих (наприклад, садівництво в Нідерландах) до достовірно глобальних (аерокосмічний кластер);
2	горизонтальна	декілька галузей/секторів можуть входити в більший кластер (наприклад, система мега-кластерів в економіці Нідерландів)
3	вертикальна	в кластерах можуть бути присутні суміжні етапи виробничого процесу. При цьому важливо, хто саме з учасників мережі є ініціатором і кінцевим виконавцем інновацій у рамках кластеру;
4	латеральна	в кластер об'єднуються різні сектори, які можуть забезпечити економію за рахунок ефекту масштабу, що призводить до нових комбінацій (напри-мер, мультимедійний кластер)
5	технологічна	сукупність галузей, що користуються однією і тією ж технологією (наприклад, біотехнологічний кластер).
6	фокусна	кластер фірм, зосереджених навкруги єдиного центру – підприємства, НДІ або учбового закладу;
7	якісна	істотним є не лише те, що фірми співпрацюють, але і те, яким чином вони це роблять. Кластер не завжди автоматично стимулює розвиток інновацій.

Примітка.

* Складено на основі [10, с. 11.]

реалізації кластер-орієнтованої регіональної політики. Поширені кластери у сфері малого і середнього бізнесу (виробництво меблів, взуття, продуктів харчування), у інноваційній галузі (біотехнологія, телекомунікації), у великому промисловому виробництві (автомобілебудування), в галузі автоспорту.

У потужних інноваційних системах породжуються і комерціалізуються кластери як радикальних, так і ординарних нововведень. Ефективність функціонування таких систем потребує сильної науки, освіти, та таких інституційних умов, як: конкурентоспроможний підприємницький сектор; пріоритет державної політики у розвитку освіти, науки, технології; інтеграція у глобальну інноваційну систему.

Для забезпечення технологічної конкурентоспроможності потрібні спільні зусилля держави і товаровиробників, що спрямовані на забезпечення переваг економічної системи. Наприклад, в таких країнах, як США, Канада, Південна Корея і інших, створені національні центри підвищення конкурентоспроможності, основне завдання яких полягає в забезпеченні її зростання на основі: формування промислової політики, спрямованої на стимулювання перспективних виробництв і локальну підтримку підприємств, що зазнають тимчасові труднощі; створення умов для впровадження досягнень науки і техніки; підтримка інновацій [9].

Таким чином, кластерний підхід являє собою важливий елемент конкурентної переваги і пов'язується з технологічною розвиненістю, яка обумовлює конкурентоспроможність країни в цілому. Утворення і розвиток технологічних кластерів слугує інструментом регіонального розвитку, що може проявлятися у збільшенні зайнятості, заробітної плати, відрахувань до бюджетів різних рівнів, підвищення стійкості і конкурентоспроможності окремих фірм і товарів.

Висновки та пропозиції

Дослідження конкурентної технологічної переваги, як елементу системи конкурентних відносин, дозволило сформулювати

наступні висновки:

- конкурентна технологічна перевага, є елементом системи конкурентних відносин, вивчається на макро-, мезо-, мікро- та індивідуальних рівнях.

- переваги на макрорівні є вираженням всієї сукупності економічних можливостей країни щодо випуску та збуту високотехнологічних товарів (послуг). Ці переваги виражаються в технологічній конкурентоспроможності національних виробників на світових товарних ринках.

- переваги на мезорівні є вираженням здатності в умовах глобальної конкуренції стимулювати підвищення продуктивності виробництва за рахунок технологій, рівня життя місцевого населення та забезпечувати високий конкурентний статус у геоекономічному просторі у довгостроковій перспективі.

- переваги на мікро- та індивідуальному рівні визначаються ефективністю виробництва, як основи виживання фірми в конкурентній боротьбі та зростання продуктивності.

- конкурентні технологічні переваги характеризуються наступними особливостями: мінливістю (необхідна їх постійна розробка, підтримка, збереження, постійне нарощування та ін.); безпосереднім зв'язком з інноваційною діяльністю; потребою у захисті як об'єкту інтелектуальної власності; впливом на розвиток світової економіки; зв'язком з науково-технічними кластерами (масштаби яких можуть варіюватися територією міста, регіону, країни або низки країн).

Сформовані положення створюють перспективи для подальшого дослідження технологічної конкурентоспроможності кластерів в Україні.

Література

1. Гельвановский М. Конкурентоспособность в микро-, мезо-, и макроуровневом измерениях / Гельвановский М. и др. // Русский экономический журнал. – 1998. – № 3. – С. 67-77.

2. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: [монографія / За ред. канд. екон. наук, доц. Т.М.Циганкової]. – К.: КНЕУ, 2003. – 585 с.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено конкурентні технологічні переваги, як елементу системи конкурентних відносин. А саме: виділена сутність поняття «технології»; визначено та теоретично обґрунтовано зв'язок та вплив технологій на конкурентоспроможність всіх видів діяльності, в умовах ринкової економіки; виділено сутність та особливості формування та забезпечення конкурентних технологічних переваг. Сформовані положення створюють перспективи для подальшого дослідження технологічної конкурентоспроможності кластерів в Україні.

3. Инновационный менеджмент: Учебник для ВУЗов / [С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин и др.]; под ред. С.Д. Ильенковой. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 400 с.

4. Конкурентоспроможність національної економіки / [Бабак А. В., Биконя С. Ф., Болховітінова О. Ю. та ін.]; за ред. Б. Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2005. – 582 с.

5. Корсин. В. Комерціалізації інтелектуальної власності: нові можливості [матеріали передмови] / В. Корсин. УНЦТ, 2007. – 51 с.

6. Маслиган О.О. Сучасна управлінська парадигма фінансового потенціалу виробничого підприємства: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / О.О. Маслиган. – Ужгород, 2009 – 331 с.

7. Паламарчука Д.М. «Стан та тенденції інноваційного розвитку України» [Електронний ресурс] / Д.М. Паламарчука. Л.О. Петкова – Режим доступу.: <http://www.dieh.edu.ua/index.files/conf/pal-pet.pdf>

8. Піддубна Л.І. «Технологічна конкурентоспроможність у зовнішньоекономічній діяльності підприємства»: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец.: 08.06.02 – «Підприємництво, менеджмент та маркетинг». – Харків, 2002. – 18 с.

9. Портер М.Е. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран. М. 1993., Портер М.Е. Международная конкуренция: – Пер. с англ. / Под ред. В.Д. Щетинина. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с.

10. Пятинкин С.Ф. Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт / С.Ф. Пятинкин, Т.П. Быкова. – Минск: «Тесей», 2008. – 72 с. (Материалы союза по развитию предпринимательства)

11. Технологія (Матеріал з Вікіпедії) [Електронний ресурс] – Режим доступу.: http://ru.wikipedia.org/wiki/_Технологія

12. Тычинский А.В. Управление инновационной деятельностью компаний: современные подходы, алгоритмы, опыт. [підручник] / А.В. Тычинский. Таганрог: ТРТУ, 2006. – 520 с. – (Першотвір).